

بررسی و رتبه‌بندی پیامدهای طرح انسداد مرزهای جنوب شرق کشور (مورد مطالعه شهرستان سراوان)

مجید کریمزاده^۱

پژوهشنامه جغرافیای انتظامی سال هفتم، شماره بیست و هشتم، زمستان ۱۳۹۸
تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۷/۰۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۱/۲۱

از صفحه ۶۱ تا ۹۰

چکیده

تأمین نیازهای اقتصادی و اجتماعی با امنیت رابطه متقابل دارد؛ امروزه تأثیر فرآیندهای توسعه و امنیت مورد توجه اندیشمندان و صاحب نظران قرار گرفته است؛ به گونه‌ای که مفاهیم درجه ناامنی، عقب ماندگی، توسعه و امنیت را توأمان در نظر می‌گیرند. پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش، کارشناسان و متخصصان با تجربه کاری در زمینه مطالعات مرزی را شامل می‌شود. با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند، (۳۰) نفر از خبرگان آشنا به مسائل مرزی به عنوان جامعه نمونه انتخاب شدند. داده‌های مورد نیاز با انجام مصاحبه ساختارمند و استفاده از پرسشنامه (۹) ارزشی ال ساعتی گردآوری شد. متخصصان و اساتید مرتبط با موضوع مطالعات مرزی، روایی پرسشنامه را تأیید کردند و پایایی پرسشنامه نیز با بررسی میزان ناسازگاری ماتریس‌های تصمیم به دست آمده از قضاوت هر کدام از پاسخ‌دهندگان تأیید شد. نتایج پژوهش نشان داد از میان پیامدهای بررسی شده، «پیامدهای اجتماعی» با وزن (۰/۹۵) بیشترین و «پیامدهای سیاسی-امنیتی» با وزن (۰/۰۵۶) کمترین اهمیت را داشته‌اند. نتایج همچنین نشان داد که از بین پیامدهای اجتماعی به عنوان مهم‌ترین پیامد، «تشدید بیکاری» و «افزایش مهاجرت مرزنشینان» مهم‌ترین تأثیر اجرای طرح انسداد مرز در شهرستان سراوان بوده است.

کلیدواژه‌ها: پیامدها، انسداد مرز، سراوان، سیستان و بلوچستان.

یکی از مهم‌ترین مباحث در مورد مرزهای بین‌المللی، به‌ویژه در مناطق پرتنش و نامن، کنترل و مراقبت از مرزها است. نظارت و کنترل مطلوب مرزها از آن حیث که تأثیر بسیار مهمی بر امنیت یک کشور دارد، همواره در طی تاریخ مورد توجه حکومت‌ها بوده است (گلاسنر و فاجر: ۲۰۰۴: ۸۰).^۱ امنیت مرزی به معنای جلوگیری از هرگونه اعمال خلاف قانون در طول مرزهای یک کشور و قانونی کردن تردد اشخاص و حمل‌ونقل کالا و حیوانات اهلی با رعایت ضوابط قانونی از طریق دروازه‌های مجاز مرزی است. بدیهی است امنیت مرزها پشتوانه‌ای محکم برای امنیت با ابعاد متنوع آن در داخل کشور است. هرگونه ناامنی در مرز قادر است در سامانه‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و نظامی داخل کشور اختلال ایجاد کند (خطابی، ۱۳۷۴: ۸۵).

مناطق مرزی به دلیل تماس با محیط‌های گوناگون داخلی و خارجی از ویژگی‌های خاصی برخوردارند. وجود مبادلات و پیوندهای فضایی دو سوی مرز بین کشورهای مجاور و آسیب‌پذیری و تهدیدهای مختلف در این مناطق، اهمیت ویژه‌ای را به فرآیند برنامه‌ریزی توسعه، امنیت و آمایش کشورها داده است. بر اساس مستندات، مطالعات و پژوهش‌های انجام‌شده در سال‌های اخیر ملاحظه می‌شود که به دلیل وجود اهمیت و حساسیت‌های ویژه مناطق مرزی، به‌طور ویژه‌ای در جهان به مطالعات آمایش این مناطق توجه شده است که می‌توان آن را از دو جنبه علمی و عملی مدنظر قرار داد. از جنبه علمی، نتایج مطالعات انجام‌شده نشان می‌دهد که کشورهایی با مساحت گسترده و وسیع، دارای تفاوت‌ها و عدم تعادل‌های منطقه‌ای و فضایی مشهودی بین مناطق مرکزی و مرزی می‌باشند که این عدم تعادل‌ها، تأثیرات فراوانی در دو راستا بر جای گذاشته است؛ از طرفی حرکت توسعه را با کندی مواجه ساخته و پس از آن نیز به گسترش ناامنی در مناطق مرزی منجر شده و کل نظام توسعه، امنیت و مدیریت این مناطق را تحت تأثیر قرار داده است. از جنبه عملی نیز کشورهایی که درگیر مسائل ناامنی در مناطق مرزی خود بوده‌اند، دریافته‌اند که عمده‌ترین مسائل مربوط به ناامنی‌ها، ناشی از شرایط توسعه‌نیافتگی و پیامدهای تبعی آن بوده است؛ به‌عبارت‌دیگر شرایط فقر و تنگدستی

بررسی و رتبه‌بندی پیامدهای طرح انسداد مرزهای جنوب شرق کشور (مورد مطالعه شهرستان سراوان) 63
می‌تواند محیط مناسبی برای بروز ناامنی و تحریک دشمنان در بهره‌برداری از سرپل‌های
به وجود آمده در این مناطق، ایجاد کند (عندلیب، ۱۳۸۰: ۱-۲).

طی سالیان اخیر موضوع انسداد مرزها برای تأمین امنیت مرزی به‌طور جدی مورد توجه مسئولان قرار گرفته است. در همین راستا، ردیف‌های بودجه‌ای ساخت تجهیزات و امکانات لجستیکی برای پیشبرد انسداد مرزها در کشور به‌طور سالانه در لایحه بودجه در نظر گرفته شده است؛ اما با توجه به اینکه امروزه دیگر مرز نقطه تلاقی نیروهای وطنی و دشمنان خارجی نیست (چراکه جنگ به‌ندرت اتفاق می‌افتد)؛ بنابراین، مؤلفه‌های دیگری در کنار کنترل فیزیکی مرزها می‌تواند در تأمین امنیت پایدار در مناطق مرزی مؤثر باشد. عوامل اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و راهکارهایی که در این زمینه می‌توان در پیش گرفت، بدون شک در تأمین امنیت مناطق مرزی مؤثر خواهند بود (سرور و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۸).

استان سیستان و بلوچستان به ترتیب با دارا بودن (۱۱۰۰) و (۳۰۰) کیلومتر مرز خشکی و آبی، پهناورترین استان کشور است. این استان به دلیل موقعیت جغرافیایی و هم‌جواری با کشورهای ناامن منطقه (پاکستان و افغانستان) همواره درگیر تهدیدهای امنیتی، ناامنی و ترانزیت موادمخدر بوده است. طی سال‌های اخیر به دلیل فعالیت گروهک‌های تروریستی، دولت رویکردهای خاصی به مرزهای این استان داشته و تلاش کرده تا با احداث دیوار، ایجاد خاکریز، برجک‌های دیده‌بانی، حفر کانال، نصب سیم‌خاردار و افزایش نیروهای نظامی و انتظامی، امنیت لازم را در مرزهای جنوب شرقی کشور تأمین کند. بر اساس آمار اعلامی تا سال (۱۳۹۲) در این استان (۴۸۰) کیلومتر کانال، (۱۰۰) کیلومتر دیوار بتنی، (۲۱۰) برجک دیده‌بانی و تعداد زیادی دوربین مداربسته، در مرزهای این استان ایجاد و به کار گرفته شده است. شهرستان سراوان با مساحت (۱۳۲۷۴) کیلومترمربع و دارا بودن (۳۸۴) کیلومتر مرز مشترک با کشور پاکستان، به‌عنوان یکی از شهرستان‌های محروم در منتهی‌الیه شرقی این استان قرار دارد و بخش بزرگی از طرح مذکور در مرزهای این شهرستان اجرا شده است. این پژوهش با هدف بررسی پیامدهای اجرای طرح انسداد مرز در شهرستان سراوان انجام گرفته است. از آنجایی که بررسی پیامدهای اجرای طرح انسداد مرز و میزان موفقیت و یا عدم موفقیت اجرای این طرح در شهرستان سراوان از اهداف اصلی این پژوهش است،

پرسش اصلی این است که آیا اجرای این طرح باعث دستیابی به اهداف دولت در خصوص بهبود وضعیت معیشت مردم و کاهش شرارت، قاچاق کالا، ترانزیت موادمخدر و عبور و مرور غیرقانونی در این شهرستان شده است یا خیر؟

پیشینه پژوهش

متأسفانه در زمینه اولویت‌بندی پیامدهای انسداد مرز، پژوهش‌چندانی در کشور انجام‌نشده و این موضوع نشان‌دهنده فقر فعالیت‌های پژوهشی در این زمینه است. در ادامه به تعدادی از پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه اشاره می‌شود. میرلطفی و همکاران در سال (۱۳۹۳) به «تحلیل اثرات اقتصادی-اجتماعی احداث دیوار مرزی بر مناطق روستایی منطقه سیستان» پرداختند. با توجه به اینکه خشک‌سالی‌های پیاپی در دوره‌های اخیر و کاهش فعالیت‌های کشاورزی، باعث شده که مبادلات تجاری (رسمی و غیررسمی) مرزنشینان سیستان نسبت به گذشته پررنگ‌تر شود. بر این اساس بخش قابل‌توجهی از درآمدهای ساکنین منطقه و روستاییان به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم از طریق مرز تأمین می‌شود؛ که با احداث دیوار بتنی در حاشیه مرز سیستان و افغانستان این فعالیت‌ها دچار چالش شده است. نتایج این پژوهش نشان داد، گرچه احداث دیوار در حاشیه مرز، موجب بروز پیامدهای اقتصادی و اجتماعی منفی از قبیل کاهش درآمد و مهاجرت روستاییان شده، اما اثرات مثبتی همچون کاهش قاچاق سوخت و کالا را نیز در پی داشته است.

سلطانی سال (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «پیامدهای طرح انسداد مرز بر کارکرد مرزهای استان آذربایجان غربی» نشان داد که اجرای طرح انسداد در مرزهای این استان پس از گذشت چندین سال، تغییرات مثبت و محسوسی در روند رو به کاهش پدیده قاچاق و فعالیت گروه‌های اشراک و معارض ایجاد کرده؛ اما با این وجود، مشکلاتی بر سر راه تداوم این طرح وجود دارد.

زرقانی و رضوی‌نژاد (۱۳۹۲)، در پژوهشی با عنوان «ژئوپلیتیک موادمخدر و تأثیر آن بر امنیت مرز و مناطق مرزی شرقی (نمونه موردی: مرز خراسان‌رضوی با افغانستان)» اشاره دارد که تولید و تجارت موادمخدر با گردش مالی سه هزار میلیارد دلاری، امروزه به یک عرصه ژئوپلیتیکی تبدیل شده است و می‌توان از آن با عنوان ژئوپلیتیک

روبه‌رو هستیم، به‌این ترتیب در این پژوهش مشخص شد که در پایین‌ترین سطح یعنی سطح محلی، کشاورزان افغانستانی قرار دارند که کمترین میزان سود ناشی از این تجارت غیرقانونی را به خود اختصاص می‌دهند. در سطح دوم، قاچاقچیان قرار دارند که وظیفه انتقال و قاچاق موادمخدر را از داخل افغانستان به بازارهای منطقه بر عهده دارند و با توجه به نوع فعالیت خود، سودهای متفاوتی را نیز دارند. سرانجام در سطح جهانی به‌عنوان بالاترین سطح، مافیای جهانی موادمخدر و کارتل‌های بین‌المللی به این تجارت کثیف مشغول‌اند و البته بالاترین سودها را از آن خود می‌سازند که عموماً از تعقیب و مجازات قانون در امان هستند. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد، همسایگی ایران با افغانستان، همچنین قرار گرفتن ایران در مسیر اصلی قاچاق موادمخدر، امنیت مناطق مرزی شرق را به‌طور خاص و امنیت کل کشور را به‌طور عام از چشم‌انداز سیاسی، امنیتی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورد تهدید جدی قرار داده است. قاچاق موادمخدر، کالا، رفت‌وآمدهای غیرمجاز مرزی، قاچاق انسان، افزایش درگیری‌ها و ناامنی‌های مرزی، افزایش قتل، شرارت و گروگان‌گیری در مناطق مرزی، گسترش اعتیاد و پیامدهای منفی پرشمار آن از جمله این تهدیدها هستند.

حیدری و همکاران (۱۳۹۱)، با بیان اینکه منطق ژئوپلیتیک مرز حکم می‌کند که حفاظت، حراست و پاسداری از مرزهای کشور به‌عنوان یک ارزش اساسی در راستای اعمال حق حاکمیت ملی، استقلال سیاسی و تمامیت ارضی در کانون سیاست‌گذاری و سیاست راهبردی قرار گیرد. این امر راهبردی بدون داشتن مدیریت مرزها و وجود مرزهای امن که آحاد جامعه و کشور به‌ویژه مرزنشینان در آن احساس آرامش کنند، ممکن نخواهد بود. وجود کانون‌های ناامن‌ساز و ضد امنیتی در درازای مرزهای ایران با همسایگان، نگرانی‌هایی برای مرزنشینان، دولت مرکزی و برنامه‌ریزان امور مرزی فراهم کرده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که پاسگاه‌های مرزی، بازارچه‌های مرزی و راه‌های مرزی به ترتیب اولویت یک تا سه، جزء مؤثرترین و اثربخش‌ترین متغیرها بر روی طرح مدیریت و کنترل مرزهای شرقی کشور می‌باشند. همچنین، جامعه نمونه این پژوهش بر اثربخش بودن دیپلماسی، ایجاد موانع فیزیکی، استقرار و توسعه هنگ‌های مرزی و استفاده از تجهیزات فنی و الکترونیکی تأکید دارند.

فاسمی و صفی‌پور (۱۳۹۱)، به «بررسی تأثیرات انسداد مرز بر امنیت استان سیستان و بلوچستان از دیدگاه صاحب‌نظران» پرداختند. از دیدگاه پاسخگویان، اقدامات صورت گرفته در خصوص انسداد مرزهای شرقی کشور، بیشترین تأثیر را به ترتیب بر شاخص‌های، واپایش تردهای غیرمجاز، کاهش تحرکات اشرا، جلوگیری از ورود انواع مواد مخدر، جلوگیری از خروج تولیدات داخلی و مدیریت و واپایش بهتر بر مرزها و کمترین تأثیر را نیز به ترتیب بر شاخص‌های، افزایش سطح درآمد مرزنشینان، اشتغال‌زایی و افزایش تولید ملی داشته‌اند.

محمدپور و همکاران در سال (۱۳۸۵) به «بررسی نقش تحول کارکرد مرز بر فضای جغرافیایی بخش باجگیران در مرز ایران و ترکمنستان» پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد، بازگشایی مرز ایران و ترکمنستان در منطقه باجگیران باعث تحول در کارکرد مرز شده و این تحول کارکردی فضای جغرافیایی جدیدی را در زمینه‌های مختلف ایجاد کرده است. بعد از بازگشایی مرز ایران و ترکمنستان در منطقه باجگیران، این منطقه شاهد تغییرات فضایی و جغرافیایی در زمینه‌های حمل‌ونقل، سکونتگاه‌های روستایی-شهری، ارتباطات و تأسیسات عمومی و دایر شدن تعداد زیادی از نمایندگی‌های ادارات و سازمان‌های دولتی و غیردولتی و همچنین تغییر روند حرکت جمعیت به‌خصوص در شهر باجگیران بوده است؛ به‌طوری‌که نمای این شهر نسبت به قبل از بازگشایی، تحولی اساسی داشته است.

مبانی نظری پژوهش

حیات بشری بر پایه تمایزها شکل گرفته است. انسان‌ها از جهت متغیرهای نژاد، دین، مذهب، زبان، تاریخ و آداب‌ورسوم با یکدیگر متفاوت هستند. بر پایه این تفاوت‌ها، بلوک‌بندی و ناحیه‌بندی با استفاده از مرز در فضای جغرافیایی شکل گرفته است. در ترسیم بسیاری از مرزهای بین‌المللی، این تفاوت‌ها به‌خوبی لحاظ نشده است؛ اما به‌طور کلی، فلسفه پیدایش مرز همین تفاوت‌ها است (ویسی و حافظ‌نیا، ۱۳۹۰: ۵۶).

کلمه مرز همواره با تعیین حدود و تأمین امنیت مرزی مترادف بوده و از زمان پیدایش مرزهای سیاسی در شکل جدید، بحث مدیریت و کنترل مرزها، نگرانی دائمی و چالش جدی حکومت‌ها بوده است. ابعاد و اعمال حاکمیت یک واحد سیاسی نسبت به

67 بررسی و رتبه‌بندی پیامدهای طرح انسداد مرزهای جنوب شرق کشور (مورد مطالعه شهرستان سراوان) دیگر واحدهای سیاسی، حدود قلمرو و نغور کشور را مرز تعیین می‌کند. علاوه بر نمایز بخشی دولت‌ها از یکدیگر مرز دارای کارکردهای امنیتی، اجتماعی، اقتصادی، ارتباطی، سیاسی و فرهنگی می‌باشد. کنترل مرز به اقدامات و روندهایی اطلاق می‌شود که از سوی یک کشور برای نظارت و حفاظت از مرز بر روی جریان افراد، کالا و حیوانات در سرتاسر مرز اعمال می‌شود (حافظنیا، ۱۳۸۰: ۱۲). به‌طور کلی کارکردهای مرز را می‌توان به چهار گروه اصلی تقسیم کرد (احمدی‌پور و همکاران، ۱۳۸۷: ۵):

✓ کارکرد دفاعی: دفاع از قدیمی‌ترین کارکردهای مرز و سرحدات است. این‌که مرزهای بین‌المللی نقش و کارکرد دفاعی دارند، به ما مفهوم سرحدات طبیعی را می‌دهد. تمام مرزهای سیاسی نمی‌توانند به‌عنوان سرحدات دفاعی عمل کنند. فقط آن‌هایی که دارای مشخصات طبیعی هستند، می‌توانند چنین نقشی را داشته باشند.

✓ کارکرد سیاسی: نظام سیاسی بین‌المللی از تعدادی زیر نظام تشکیل شده است که در بین آن‌ها کشورهای دارای اقتدار از اهمیت بیشتری برخوردارند. از آنجایی‌که هر یک از این زیر نظام‌ها به‌وسیله خطوط مرزی از یکدیگر جدا می‌شوند، خطوط مرزی در نظام بین‌المللی اهمیت فراوانی دارند. هر کشوری به‌عنوان یک زیر نظام سعی می‌کنند تا از نفوذ سیاسی که به امنیت و اعتبار آن خدشه وارد می‌کند، جلوگیری کند. مرزها به‌عنوان سد سیاسی، حرکت فرهنگی مردم را که شامل روزنامه‌ها، مجله‌ها، کتاب‌ها و مانند آن است محدود می‌سازند.

✓ کارکرد اجتماعی: مفهوم مرز اجتماعی در مورد تمام مرزهای سیاسی القاء می‌شود؛ زیرا در عمل تمام این مرزها محدوده‌ای را محصور کرده‌اند که دارای جمعیت‌هایی از لحاظ اجتماعی یکپارچه می‌باشند. از آنجایی‌که تمام کشورها دوست دارند که ویژگی‌ها و مشخصات اجتماعی‌شان را حفظ کنند، مرزها به‌عنوان یک مانع در تعامل اجتماعی بین کشورهای مجاور عمل می‌کنند.

✓ کارکرد اقتصادی: نظام اقتصاد جهانی به تعدادی زیر نظام‌های مجاور (کشورها) تقسیم شده است. هر کشور به‌عنوان یک زیر نظام مجزا دارای سیاست و برنامه‌های اقتصادی خاص خود است؛ بنابراین مرزهای بین‌المللی هم از لحاظ

اقتصادی مهم هستند و هم به‌عنوان موانع اقتصادی عمل می‌کنند؛ زیرا در مرزها کنترل حرکت و مبادله کالا صورت می‌گیرد (دئیود^۱، ۱۹۹۰: ۱۴۱-۱۴۲).

مقوله امنیت مرزها از جمله مباحث مهم نظری و عملی حوزه‌های امنیتی و دفاعی است که در دو دهه اخیر به لحاظ ماهیتی و کارکردی دچار تغییراتی شده است. به لحاظ مرجعیت امنیت مرزی افزون بر دولت‌ها، مردم و جمعیت‌های ساکن در مناطق مرزی، افراد و کالایی که از مرز عبور می‌نمایند را شامل می‌شود. امنیت مرزی از آن جهت اهمیت مضاعف پیدا می‌کند که نقش واسط بین امنیت داخلی و خارجی دارد و پاشنه آشیل دولت‌ها محسوب می‌شود (حیدری و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۱۹). به‌طور کلی عوامل متعددی بر امنیت مرزها تأثیر می‌گذارند که از آن جمله می‌توان به ساختار نظام حکومتی و تضادهای ایدئولوژیک، وضعیت ژئوپلیتیکی و حضور قدرت‌های فرا منطقه‌ای، نوع نگرش و رفتار حکومت‌ها نسبت به مرز، ذخایر و منابع موجود در منطقه مرزی، ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی حکومت‌ها و ملت در دو سوی مرز، نحوه پراکندگی اقلیت‌ها و غیره اشاره کرد (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۸۹). بر اساس راهبردهای متفاوت در زمینه کنترل مرزها و با عنایت به موقعیت مرزها و تحولات فضای داخلی و محیط‌های بیرونی، سه نوع مدل مدیریتی برای مرزها و مناطق مرزی کشورها قابل طرح می‌باشد: (۱). مدل مدیریتی نظامی-انتظامی؛ (۲). مدل مدیریتی کارکردی و توسعه‌گرا؛ (۳). مدل ترکیبی و همه‌جانبه. هر یک از این مدل‌های مدیریتی با توجه به راهبردها و سیاست‌های اتخاذشده، راهکارها و برنامه‌های اجرایی خاصی را برای اداره و کنترل مرزها تدوین و عملیاتی می‌کنند (اخباری و نامی، ۱۳۸۸: ۴۷).

(۱) مدل مدیریتی نظامی: در این مدل با توجه به نگرش راهبردی به مرزها، کنترل و اداره مرزها و مناطق مرزی بیشتر در اختیار و تسلط نیروها و دستگاه‌های نظامی و انتظامی قرار می‌گیرد. این نوع مدیریت زمانی برای کنترل مرزها و اداره آن برتری می‌یابد که فضای تهدید چه در محیط پیرامونی و چه در فضای داخلی نسبت به مرزها در کشور حاکم شود و کنترل و راهکارهای معمول جوابگوی این تهدیدهای بالفعل و بالقوه نباشد. در آن صورت کنترل و انسداد کامل مرزها به‌عنوان راهبرد جاری کشور قلمداد می‌شود. البته در بیشتر مواقع این شیوه

مناطق مرزی می‌شود. انسداد مرزها با دو سیستم و راهکارهای سنتی و مدرن انجام می‌گیرد: الف). راهکارهای سنتی و کلاسیک انسداد مرزی مانند حفر کانال، انسداد دهانه مرزی، نصب سیم خاردار، ایجاد خاکریز، ایجاد دیواره‌های بتنی، ایجاد پاسگاه و برجک‌های مرزی، احداث راه‌های مرزی، تقویت نیروهای مرزبانی، تشکیل هنگ مرزی و غیره؛ ب). راهکارهای مدرن انسداد مرزی مانند استفاده از سنجنده‌های زمینی و فضایی، استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی، شنودهای رادیویی و غیره (لطفی، ۱۳۹۰: ۱۵۴).

۲) مدل مدیریتی کارکردی و توسعه‌گرا: مدل مدیریتی کارکردی بر محور توسعه مناطق مرزی و پویایی و شکوفایی کارکردهای مرزها متمرکز می‌باشد. طبق این نگرش، بحران‌ها و تهدیدها را با بهره‌مندی از کارکردهای موجود و از بین بردن زمینه‌های آن می‌توان کاهش داد یا از بین برد. برخی از مهم‌ترین سیاست‌ها و راهکارهای اداره مطلوب مرزها و مناطق مرزی در این مدل عبارت‌اند از: اجرای طرح آمایش سرزمین و آمایش دفاعی در مناطق مرزی؛ گسترش ارتباطات و شبکه‌های زیر بنایی و خدمات اجتماعی و فرهنگی در مناطق مرزی؛ خارج ساختن مناطق مرزی از انزوا و اجرای طرح احیاء و توسعه مناطق محروم مرزی؛ نظام‌مند کردن مبادلات تجاری در مناطق مرزی؛ آرایش و توانمندسازی بازارچه‌های مرزی؛ گسترش معابر و گلوگاه‌های تجاری و ارتباطی به‌طور رسمی در مناطق مرزی؛ کاهش حساسیت‌های قومی و فرهنگی در مناطق مرزی؛ مشارکت دادن اهالی مرزنشین در اداره مرزها؛ ایجاد نهادهای تجاری و بازرگانی رسمی میان کشورهای مجاور؛ گسترش امنیت فرهنگی و اجتماعی در نواحی مرزی و ایجاد جو اعتماد نسبی مرزنشینان به حکومت مرزی؛ اصلاح قوانین گمرکی و کاهش عوارض گمرکی متناسب با کشورهای مجاور برای سهولت در امر تجاری کالا در منطقه و غیره (اخباری و نامی، ۱۳۸۸: ۴۹).

۳) مدل مدیریتی همه‌جانبه‌گرا و ترکیبی: این نظام مدیریتی با توجه به بینش همه‌جانبه‌نگری دارای سیاست‌ها و راهکارهای سنتزی برای اداره مرزها بوده و سعی دارد از راهکارهای مناسب مدیریت‌های نظامی-انتظامی و کارکردی به‌طور

همانک استفاده کند. موقعیت، حساسیت و پیچیدگی‌های مرزها و مناطق مرزی از یک طرف و تحولات جهانی و منطقه‌ای در ابعاد سیاسی، اقتصادی، دفاعی و امنیتی از طرف دیگر ایجاب می‌کند که از نگرش تک‌بعدی به مرزها پرهیز شود و در مدیریت و اداره آن تمامی زوایا و زمینه‌ها مدنظر قرار گیرد. با مدیریت همه‌جانبه‌نگر می‌توان تهدیدها را به فرصت تبدیل کرد. از این رو، برای مدیریت و کنترل بهتر مرز در موارد مذکور نیاز به تعیین استانداردها و الگوهای مشخصی با شاخص‌های مرتبط در به حداقل رساندن آسیب‌پذیری و حداکثرسازی موارد کنترلی است (متیو و شامبرک، ۱۹۹۹: ۶۶).^۱

یکی از ویژگی‌های اصلی مناطق مرزی، دوری از مرکز کشور است. این مسئله جغرافیایی که از طبیعت مناطق مرزی ناشی می‌شود، پیامدهای نامطلوبی را برای این مناطق به همراه دارد که مهم‌ترین آن، محرومیت شدید و حاشیه‌ای بودن این مناطق و قرار نگرفتن آن‌ها در مسیر امواج توسعه کشور است. بی‌شک وجود محرومیت‌های شدید اقتصادی و میزان بالای بیکاری در مناطق مرزی در افزایش عبور غیرمجاز افراد، قاچاق کالا و سایر اموری که مخل امنیت مرز محسوب می‌شوند، تأثیر شگرفی دارند (عندلیب، ۱۳۸۰: ۲۰۳). به عقیده جونز و وایلد^۲ مناطق مرزی به‌عنوان مناطق حاشیه‌ای و توسعه‌نیافته شناخته می‌شوند. گرچه این حاشیه‌ای بودن می‌تواند معلول شرایط جغرافیایی مناطق مرزی باشد، اما خود پدیده مرزی بودن، بسیاری از امکانات و قابلیت‌های آن منطقه را مضمحل می‌سازد. آنان معتقدند که با برقراری مرز بین دو کشور فضاهایی که به یکدیگر متصل هستند و تداوم فضایی را تأمین می‌کنند، از یکدیگر می‌گسلند و حاشیه‌ای می‌شوند. این حاشیه‌ای بودن، علت عقب‌ماندگی این نواحی است (جونز و وایلد، ۱۹۹۴: ۲۵۶).

امروزه افزایش و یا کاهش مسائل و مشکلات مرزی نسبت مستقیمی با وضعیت اقتصادی مرزنشینان دارد (بشیری، ۱۳۷۷: ۱۹۹) و امنیت مرزها، از دغدغه‌های اصلی هر حکومت و حاکمیتی است و همیشه با انعکاس قدرت و استحکام حکومت‌ها مرتبط بوده است. بر این اساس هر کشوری برای تأمین امنیت مرزی از شیوه‌های مختلفی برای

1- Matthew & Shamberk

2- Jones & Wild

اجرای طرح انسداد مرز به معنای مسدود کردن کامل مرز نیست، بلکه به معنای کنترل صحیح و ساماندهی امور مرزی است که باید زیرساخت‌های کامل آن ایجاد و امنیت مرزها به خود مردم واگذار شود. اجرای روش‌های انسداد مرز باید از پشتوانه علمی، تحقیقاتی کافی برخوردار و تابع مطالعه و پژوهش باشند؛ زیرا اگر چنین عمل نشود، این روش‌ها پس از مدت‌زمان کوتاهی، کارکرد خود را از دست داده و در اثر وقوع فرآیندهای طبیعی آسیب می‌بینند (دهمرد، ۱۳۹۵). در کل انسداد مرزها پیامدهای مثبت و منفی به همراه دارد و نادیده انگاشتن آن‌ها و بررسی نکردن و تجزیه و تحلیل معایب و تقویت محاسن، باعث ایجاد ناامنی بیشتر در مناطق مرزی خواهد شد (قاسمی و صفی‌پور، ۱۳۹۲: ۱۰۹). نتایج ناشی از اجرای طرح انسداد در مناطق مرزی نشان می‌دهد که مرزنشینان و حتی شهروندان مناطق عمقی با تشدید اقدام‌های کنترلی در مرزها، دچار نوعی نارضایتی از چنین وضعیتی می‌شوند؛ چراکه این اقدام، برهم زننده مناسبات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی میان دو سوی مرز می‌شود؛ که البته بیشترین حجم نارضایتی، ناشی از تزلزل در بنیان‌های اقتصادی مرزنشینان است (دهمرد، ۱۳۹۵).

برخی تخلفات، جرائم و ناامنی‌ها در مناطق مرزی نتیجه وضعیت بد اقتصادی و کمبود امکانات رفاهی است. به این منظور باید در مناطق مرزی اقدام به ایجاد امکانات رفاهی و اشتغال کرد تا از درصد تخلفات و جرائم در این مناطق کاسته شود و امنیت پایدار این مناطق تأمین شود (احمدی‌پور و همکاران، ۱۳۸۷: ۸). تأمین امنیت پایدار در مناطق مرزی زمانی مؤثر واقع می‌شود که به تمام ابعاد آن توجه شود و تنها بعد امنیتی آن مدنظر نباشد. امنیت در مرزها باید در خدمت تضمین کیفیت زندگی مناسب با شأن انسان و شکوفایی شخصیت او باشد؛ به گونه‌ای که شهروندان در برنامه‌ریزی‌های گوناگون مشارکت کرده و عوامل ناامن‌ساز جامعه را از بین ببرند و شرایط زیستی سالم را در زمینه‌های مختلف ایجاد کنند؛ بنابراین یکی از مهم‌ترین خصیصه‌های مناطق مرزی، امنیت، رفاه و آسایشی است که مرزها برای شهروندان خود به ارمغان می‌آورند و بومیان آن سرزمین‌ها می‌توانند بی‌دغدغه زندگی کنند و از نظر مسائل مالی، جانی و سایر امور مرتبط با زندگی، احساس امنیت و آرامش داشته باشند. در استان‌های مرزی علاوه بر

برخورداری این مناطق از ضعف‌های اقتصادی و فرهنگی، سطوح دغدغه‌های امنیتی نیز گسترده‌تر است. به همین منظور و با توجه به مؤلفه‌های امنیتی، باید شناسایی و مهار پارامترهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که قابلیت تبدیل به تهدید امنیتی را دارند، مدنظر قرار دهند؛ زیرا در صورت بالا بودن ضریب رکود اقتصادی، بیکاری و فقر، نمی‌توان نسبت به تحقق امنیت فراگیر در سطح استان‌های مرزی خوش‌بین بود (سرور و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۸). علی‌رغم بهبود نسبی وضعیت امنیتی مناطق مرزی، به عقیده بسیاری از کارشناسان، اجرای طرح انسداد مرزها در مناطق دوردست مرزی کشور دارای پیامدهای مثبت و منفی بوده است که نشان‌دهنده ضعف برنامه‌ریزی دقیق برای اجرای این طرح است. برخی از پیامدهای اجرای این طرح عبارت‌اند از (شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی، ۱۳۹۴):

الف). پیامدهای مثبت انسداد مرزی: کاهش تهدیدهای خارجی با کنترل ورود اشراق و گروه‌های تروریستی به کشور و ایجاد شرارت در مناطق مرزی؛ کاهش ورود مواد مخدر به کشور؛ کاهش قاچاق سوخت و کالا از کشور؛ افزایش امنیت رانندگی جاده‌ها و کاهش سوانح رانندگی؛ کاهش قاچاق کالا به کشور؛ کاهش قاچاق انسان و ورود غیرقانونی خارجی‌ها به کشور.

ب). پیامدهای منفی انسداد مرزی: از بین رفتن بسیاری از فرصت‌های شغلی شامل قانونی و غیرقانونی و تشدید بیکاری؛ اثرات منفی بر مشاغل سنتی کشاورزی و دامداری و از بین بردن بسیاری از فرصت‌های شغلی در این حوزه (برای مثال احداث دیوار مرزی بخش قابل توجهی از زمین‌های کشاورزی و محدوده‌های دامداری (طبق برخی برآوردها حدود ۴۰۰۰ هکتار فقط در منطقه سیستان) را در پشت دیوار مرزی قرار داده و از دسترس مردم خارج کرده است)؛ مسائل اجتماعی ناشی از بیکاری و فقر (از بین رفتن فرصت‌های شغلی قبلی و عدم ایجاد فرصت‌های شغلی جایگزین، موجب بروز بسیاری از مسائل اجتماعی ناشی از بیکاری همانند سرقت و ناامنی با منشأ درونی شده است)؛ تشدید مهاجرت مردم از مناطق و محدوده‌های مرزی (احداث دیوار و انسداد مرز، علاوه بر ایجاد نوعی فضای امنیتی و دغدغه روانی در منطقه، با از بین بردن بسیاری از فرصت‌های شغلی و همراه با بحران‌های زیست‌محیطی کمبود آب و طوفان‌های گردوخاک، موجب مهاجرت بسیاری از مردم از محدوده‌های مرزی می‌شود)؛ خالی از

بررسی و رتبه‌بندی پیامدهای طرح انسداد مرزهای جنوب‌شرق کشور (مورد مطالعه شهرستان سراوان) گذشته شدن بسیاری از روستاها و آبادی‌ها (گذشته از حالی شدن روستاها این امر سبب تشدید حاشیه‌نشینی در شهرهای مقصد شده و مسائل اجتماعی آن‌ها را افزایش می‌دهد)؛ از بین بردن ارتباطات و پیوندهای اجتماعی (بسیاری از مرزنشینان دو سوی مرز باهم خویشاوند هستند، احداث دیوار مرزی و انسداد مرز این پیوندهای اجتماعی را تضعیف و یا از بین می‌برد)؛ هزینه‌های سنگین احداث دیوار یا کانال مرزی (یکی از انتقادات اصلی به احداث دیوار مرزی این است که با اعتبارات تخصیص داده شده برای این طرح‌ها، این امکان وجود داشت تا هزاران فرصت شغلی ایجاد شود؛ بنابراین بجای یک نگاه امنیتی می‌شد با یک نگاه اقتصادی و اشتغال‌زایی مناسب، علاوه بر تسریع توسعه، کمک بزرگی به امنیت پایدار مناطق مرزی کرد)؛ هزینه‌های سنگین نگهداری از دیوار مرزی با توجه به شرایط اقلیمی؛ نگاه منفی اجتماعی (با توجه به عوارض منفی ذکر شده برای دیوار مرزی و ایجاد نوعی ناامنی روانی و در حصار بودن برای مردم، به نظر می‌رسد یک نگاه منفی در مردم منطقه نسبت به دیوار مرزی به وجود می‌آید)؛ احداث دیوار مرزی و انسداد مرز، بسیاری از فعالیت‌های غیرقانونی را زیرزمینی می‌سازد و فشار و لابی‌گری بر مجریان قانونی در این زمینه را تشدید می‌کند.

قلمرو پژوهش

این پژوهش از لحاظ جغرافیایی، محدوده شهرستان سراوان استان سیستان و بلوچستان را در بر می‌گیرد. موقعیت جغرافیایی شهرستان سراوان در استان سیستان و بلوچستان در نقشه، (۶۲) درجه و (۲۰) دقیقه طول جغرافیایی و (۲۷) درجه و (۲۲) دقیقه عرض جغرافیایی در جنوب‌شرقی کشور می‌باشد. ارتفاع این شهرستان از سطح دریا (۱۱۶۵) متر و مسافت آن تا تهران (۱۹۰۶) و مرکز استان (۳۵۲) کیلومتر است. شهرستان سراوان با مساحت (۱۶۰۹۶) کیلومتر مربع دارای (۸) دهستان بنام‌های گشت، حومه، ناهوک، جالق، کلگان، کوهک و اسفندک، کشتگان و بیم پشت است. این شهرستان در منتهی‌الیه شرقی‌ترین نقطه کشور واقع شده است و دارای (۳۸۴) کیلومتر مرز مشترک با کشور پاکستان است. اقتصاد این شهرستان بسیار ضعیف و معیشت بخش زیادی از مردم منطقه وابسته به فعالیت‌های مرزی است. بخش صنعت از میان بخش‌های مهم اقتصادی برای تأمین اشتغال پایدار جایگاهی در این شهرستان ندارد.

بحث کشاورزی نیز به دلیل خشک‌سالی‌های پی‌درپی و طولانی‌مدت و نبود آب کافی، وضعیت مناسبی ندارد.

شکل شماره (۱). قلمرو پژوهش.

روش پژوهش

پژوهش حاضر، با توجه به ماهیت موضوع و اهداف موردنظر، یک پژوهش توصیفی-تحلیلی است که در شهرستان سراوان در استان سیستان و بلوچستان انجام گرفته است. جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های موردنیاز به شیوه اسنادی و میدانی بوده است. ابتدا به کمک مطالعات اسنادی (بررسی مقالات، طرح‌ها، کتاب‌ها و سایت‌های مختلف) پیامدهای انسداد مرزهای شهرستان شناسایی و سپس پیامدهای شناسایی شده در سه گروه پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی-امنیتی دسته‌بندی و بر اساس این موانع، درخت سلسله‌مراتبی (شکل شماره ۲) پژوهش ترسیم شد. در پایان با توجه به درخت ترسیم‌شده و به‌صورت مقایسه‌ی زوجی موانع (معیارها)، پرسشنامه خبره‌ای طراحی شد که شامل (۲۵) مؤلفه مقایسه (به‌منظور مقایسه‌ی معیارها و زیرمعیارها) بود. با توجه به اینکه موانع پرسشنامه توسط کارشناسان آگاه حوزه‌های اقتصادی و انتظامی تعیین و تأییدشده، پرسشنامه به لحاظ محتوا از روایی قابل قبولی برخوردار است. روش تحلیل

75 بررسی و رتبه‌بندی پیامدهای طرح انسداد مرزهای جنوب‌شرق کشور (مورد مطالعه شهرستان سراوان) سلسله‌مراتبی (FAHP) فازی بر اساس نظر خبرگان است. جامعه آماری این پژوهش شامل کارشناسان خبره با لااقل یکی از ویژگی‌های زیر بودند: اعضاء هیئت‌علمی دانشگاه‌های شهرستان (۳ نفر)؛ کارشناسان و رؤسای دستگاه‌های اجرایی مرتبط با موضوع پژوهش از جمله نیروهای نظامی و انتظامی (۵ نفر)، گمرک (۳ نفر)، بازارچه مرزی (۳ نفر)، صنعت و معدن (۲ نفر)، فرمانداری (۳ نفر) و تعدادی از فعالین اقتصادی و اجتماعی شهرستان (۱۱ نفر). از این رو با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند (۳۰ نفر) از این خبرگان شناسایی و پرسشنامه طراحی شده به صورت حضوری در اختیار آنها قرار گرفت. برای اولویت‌بندی پیامدهای پژوهش از نرم‌افزار تحلیل سلسله‌مراتبی فازی (AHP Fuzzy Chang)^۲ استفاده شد.

فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی

فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی که به اختصار به صورت AHP^۳ بیان می‌شود، در واقع یکی از جامع‌ترین سامانه‌های طراحی شده برای تصمیم‌گیری با معیارهای چندگانه است. فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی که توسط توماس. ال. ساعتی^۴ معرفی شده است دارای چهار اصل اساسی می‌باشد:

شرط معکوسی: اگر ترجیح عنصر A بر عنصر B برابر n باشد ترجیح عنصر B بر عنصر A برابر 1/n خواهد بود.

شرط همگنی: عنصر A با عنصر B باید همگن و قابل قیاس باشند. به بیان دیگر برتری عنصر A بر عنصر B نمی‌تواند بی‌نهایت یا صفر باشد.

شرط وابستگی: هر عنصر سلسله‌مراتبی تنها به عنصر سطح بالاتر خود می‌تواند وابسته باشد و به صورت خطی این وابستگی تا بالاترین سطح می‌تواند ادامه داشته باشد.

انتظارات: هرگاه تغییر در ساختمان سلسله‌مراتبی رخ دهد، پروسه ارزیابی باید دوباره انجام گیرد.

1 - Fuzzy Analytical Hierarchy Process
2 - Analytical Hierarchy Process Fuzzy Chang
3 - Analytical Hierarchy Process
4 - Saati

1) تشکیل ساختار سلسله‌مراتبی پژوهش؛

2) قضاوت‌های ترجیحی؛

3) محاسبات وزن‌های نسبی؛

4) ادغام وزن‌های نسبی و به‌دست آوردن وزن نهایی گزینه‌ها.

گاهی پژوهشگر هنگام جمع‌آوری داده‌ها و پرسشنامه مقایسه زوجی با شرایطی روبرو می‌شود که امکان تعیین مقادیر دقیق و قطعی برای مقایسات زوجی وجود ندارد. در این‌گونه شرایط باید به دنبال مفاهیمی بود که بتواند به تصمیم‌گیرنده در اتخاذ تصمیم مناسب‌تر کمک کند. تئوری مجموعه فازی یکی از مفاهیمی است که می‌تواند به تصمیم‌گیرنده در اتخاذ تصمیم در شرایط عدم وجود اطلاعات کامل و دقیق کمک کند. به همین منظور پژوهشگران از این مفهوم در روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره کمک گرفته‌اند که فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی فازی یکی از این موارد می‌باشد. در سال (۱۹۸۳) دو محقق هلندی به نام‌های لارهن و پدریک، روشی را برای فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی فازی ارائه دادند که بر اساس روش حداقل مجذورات لگاریتمی بنا شده است؛ اما تعداد محاسبات و پیچیدگی مراحل این روش باعث شد که چندان مورد استفاده قرار نگیرد. در سال (۱۹۹۶) روش دیگری تحت عنوان روش تحلیل توسعه‌ای توسط یک محقق چینی به نام یونگ چانگ ارائه شد. با توجه به روش پیشنهادی چانگ، در این تکنیک پس از ترسیم درخت سلسله‌مراتب تصمیم، باید به مقایسه زوجی عناصر هر سطح مدل پرداخت. در مرحله انجام محاسبات، با استفاده از تعاریف و مفاهیم تحلیل سلسله‌مراتبی فازی، ضرایب هر یک از ماتریس‌های مقایسات زوجی محاسبه می‌شود. به این ترتیب که برای هر یک از سطرهای ماتریس مقایسات زوجی، ارزش SK که خود یک عدد فازی مثلثی است، از رابطه‌های زیر به‌دست می‌آید.

رابطه شماره (۱):

$$S_k = \sum_{j=1}^n M_{ki}^j \otimes \left[\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^1 M_{ij} \right]^{-1}$$

$$\sum_{j=1}^m M_{ij} = \left(\sum_{i=1}^m l_j, \sum_{i=1}^m m_j, \sum_{i=1}^m u_j \right) \quad i = 1, 2, \dots, m$$

رابطه شماره (۳):

$$\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n m_{ij} = \left(\sum_i^n l_i, \sum_i^n m_i, \sum_i^n u_i \right)$$

رابطه شماره (۴):

$$\left[\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m m_{ki}^j \right]^{-1} = \left[\frac{1}{\sum_{i=1}^n u_i}, \frac{1}{\sum_{i=1}^n m_i}, \frac{1}{\sum_{i=1}^n l_i} \right]$$

که در این روابط K بیانگر شماره سطر و i و j به ترتیب نشان‌دهنده گزینه‌ها و شاخص‌ها می‌باشد. پس از محاسبه تمامی S_k ها، باید طبق رابطه زیر درجه بزرگی هر یک از عناصر سطوح را بر سایر عناصر آن سطح، به صورت جداگانه، محاسبه کرد.

رابطه شماره (۵):

$$\begin{cases} V(M_1 \geq M_2) = 1 \text{ if } m_1 \geq m_2 \\ V(M_1 \geq M_2) = hgt(M_1 \cap M_2) \quad \text{otherwise} \\ hgt(M_1 \cap M_2) = \frac{l_2 - u_2}{(m_1 - u_1) - (m_2 - l_2)} \end{cases}$$

میزان بزرگی یک عدد فازی مثلثی از K عدد فازی مثلثی دیگر از رابطه زیر به دست می‌آید:

رابطه شماره (۶):

$$(M_1 \geq M_2, \dots, M_k) = V(M_1 \geq M_2) \text{ and } \dots \text{ and } V(M_1 \geq M_k)$$

همچنین برای محاسبه وزن شاخص‌ها در ماتریس مقایسات زوجی به صورت زیر عمل می‌کنیم:

رابطه شماره (۷):

$$(x_i) = \min_{\{v_{(s_i \geq s_k)}\}} \quad k = 1, 2, \dots, n, k \neq i$$

بنابراین بردار وزن شاخص‌ها مانند رابطه زیر خواهد بود که همان بردار ضرایب عیر

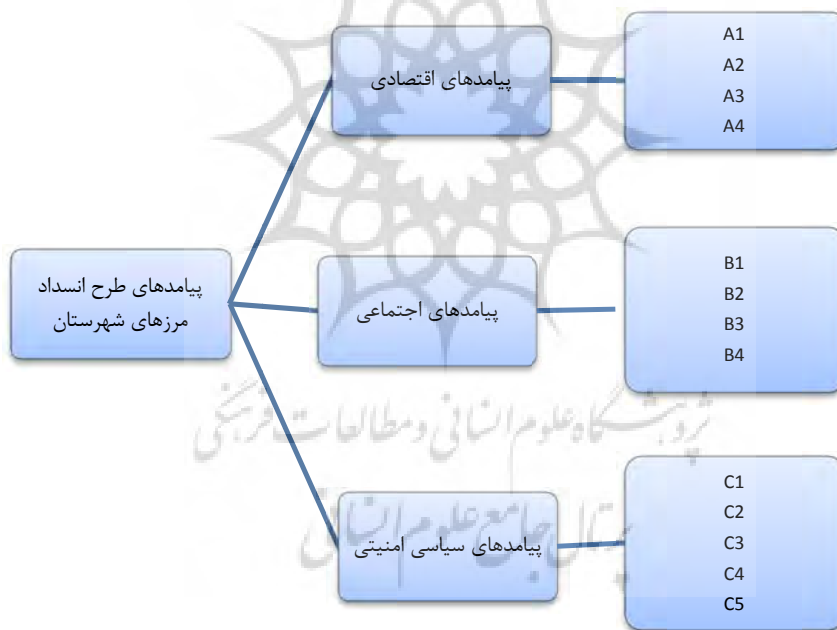
بهنجار AHP فازی است:

رابطه شماره (۸):

$$w' = [w'(x_1), w'(x_2), \dots, w'(x_n)]^t$$

همان‌طور که مشاهده می‌شود در نهایت وزن نهایی به‌وسیله این روش به شکل بالا به‌دست می‌آید و رتبه‌بندی معیارها و زیرمعیارهای پژوهش انجام می‌گیرد.

همان‌گونه که عنوان شد اولین قدم در فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی، ایجاد یک نمایش گرافیکی است که در آن هدف، معیارها، زیرمعیارها و گزینه‌ها نشان داده می‌شود. در این پژوهش پس از گردآوری داده‌ها و شناسایی پیامدهای پژوهش، درخت سلسله‌مراتبی به‌صورت شکل شماره (۲) ترسیم شد.

شکل شماره (۲). نمایش درخت تحلیل سلسله‌مراتبی باهدف اولویت‌بندی پیامدهای طرح انسداد مرزهای شهرستان سراوان.

ردیف	معیار	زیر معیار
۱	پیامدهای اقتصادی	A1: کاهش قاچاق کالا و سوخت
		A2: افزایش فعالیت‌های تولیدی و خدماتی در منطقه
		A3: افزایش فعالیت بازارچه‌های مرزی شهرستان
		A4: افزایش انگیزه سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی شهرستان
۲	پیامدهای اجتماعی	B1: افزایش بزهکاری (دزدی، شرارت و غیره) در شهرستان
		B2: افزایش نارضایتی مردم در خصوص بدتر شدن وضعیت معیشتی آن‌ها
		B3: تشدید بیکاری و افزایش مهاجرت شهروندان
		B4: از بین رفتن ارتباطات و پیوندهای اجتماعی بین ساکنان بومی دو سوی مرز
۳	پیامدهای سیاسی-امنیتی	C1: کاهش ناامنی و افزایش ضریب امنیت منطقه
		C2: افزایش اعمال حاکمیت و کنترل بهتر مرزها توسط دولت
		C3: کاهش رفت‌وآمد و عبور غیرقانونی افراد از مرزها
		C4: کاهش هزینه‌های دولت در خصوص حفاظت از مرز (ایجاد پاسگاه جدید، برجک، نیروی انسانی و غیره)
		C5: کاهش ورود و ترانزیت موادمخدر به کشور

جدول شماره (۱) نشان‌دهنده توضیح و تفسیر زیرمعیارهای پژوهش حاضر است. زیرمعیارهای پژوهش بر اساس ادبیات تحقیق و مطالعات پیشین در قالب سه معیار بالا مشخص شده‌اند. در مرحله بعد به منظور انجام محاسبات زوجی در روش تحلیل سلسله‌مراتبی فازی، نیاز به تعریف اعداد فازی است که در روش چانگ از جدول زیر برای این منظور استفاده می‌شود.

جدول شماره (۲). مقیاس تبدیل اعداد فازی.

اولویت‌ها	درجه اهمیت	معادل فازی اولویت‌ها		
		حد پایین (L)	حد وسط (M)	حد بالا (U)
اهمیت یکسان	۱	۱	۱	۱
یکسان تا نسبتاً مهم‌تر	۲	۱	۲	۳
نسبتاً مهم‌تر	۳	۲	۳	۴
نسبتاً مهم‌تر تا اهمیت زیاد	۴	۳	۴	۵
اهمیت زیاد	۵	۴	۵	۶

معادل فازی اولویت‌ها			درجه اهمیت	اولویت‌ها
حد بالا (U)	حد وسط (M)	حد پایین (L)		
۷	۶	۵	۶	اهمیت زیاد تا بسیار زیاد
۸	۷	۶	۷	اهمیت بسیار زیاد
۹	۸	۷	۸	بسیار زیاد تا کاملاً مهم‌تر
۱۰	۹	۸	۹	کاملاً مهم‌تر

یافته‌های پژوهش

در این قسمت به منظور رتبه‌بندی و اولویت‌بندی پیامدهای طرح انسداد مرز در شهرستان سراوان با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی چانگ، ابتدا به بررسی ضرایب ناسازگاری معیارهای پژوهش می‌پردازیم. نرخ ناسازگاری نشان می‌دهد تا چه اندازه می‌توان به داده‌های گردآوری شده اعتماد کرد. در صورتی که نرخ سازگاری کمتر از (۰/۱) باشد، ماتریس سازگار است و می‌توان به نتایج وزن‌های به‌دست‌آمده اعتماد کرد. اگر نرخ ناسازگار بیشتر از (۰/۱) باشد تصمیم‌گیرنده باید در مقایسات زوجی تجدیدنظر کند.

جدول شماره (۳). نرخ ناسازگاری معیارهای پژوهش.

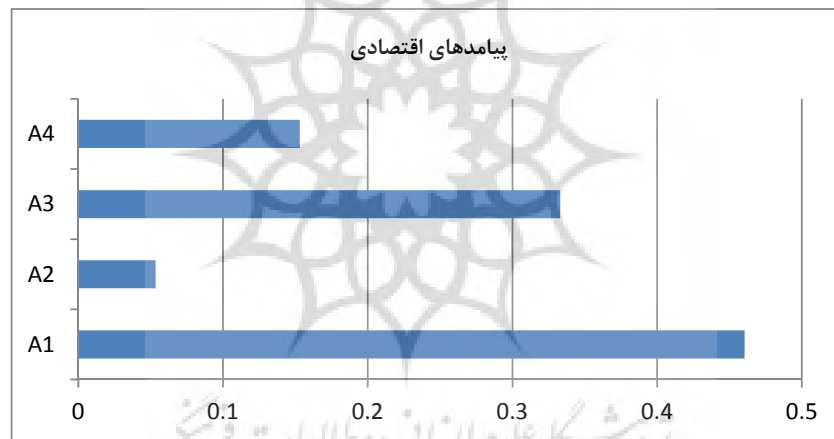
ردیف	معیار	نرخ ناسازگاری
۱	پیامدهای اقتصادی	۰/۰۱۶۹
۲	پیامدهای اجتماعی	۰/۰۱۲۴
۳	پیامدهای سیاسی-امنیتی	۰/۰۱۹۳

همان‌گونه که از جدول شماره (۳) پیداست، نرخ ناسازگاری معیارهای این پژوهش یعنی پیامدهای اقتصادی، پیامدهای اجتماعی و پیامدهای سیاسی امنیتی به ترتیب (۰/۰۱۶۹)، (۰/۰۱۲۴) و (۰/۰۱۹۳) می‌باشند؛ بنابراین از آنجایی که تمام ضرایب ناسازگاری کمتر از (۰/۱) هستند؛ بنابراین سازگاری ماتریس‌های مقایسات زوجی قابل قبول بوده و نیازی به تجدیدنظر نیست.

برای تعیین ضریب اهمیت زیرمعیارها نسبت به معیار، باید وزن و اهمیت هر یک از زیرمعیارهای مسئله نیز نسبت به معیارهای اصلی مشخص شود. برای این منظور، زیرمعیارهای هر کدام از معیارهای اصلی به صورت دوجه‌دو با یکدیگر مقایسه شدند و پس از نرمال‌سازی ماتریس مقایسه‌های زوجی، ضریب اهمیت هر کدام از آن‌ها مشخص شد.

تعیین اولویت زیرمعیارهای پیامدهای اقتصادی

برای تعیین اولویت پیامدهای بالا، ابتدا جدول‌های مقایسه‌های انفرادی حاصل از پاسخنامه‌ها را تهیه و بعد از آن با استفاده از میانگین هندسی، ماتریس مقایسه‌ها را به دست آورده و در پایان با استفاده از وزن‌های به دست آمده اولویت‌بندی پیامدها را انجام می‌دهیم.

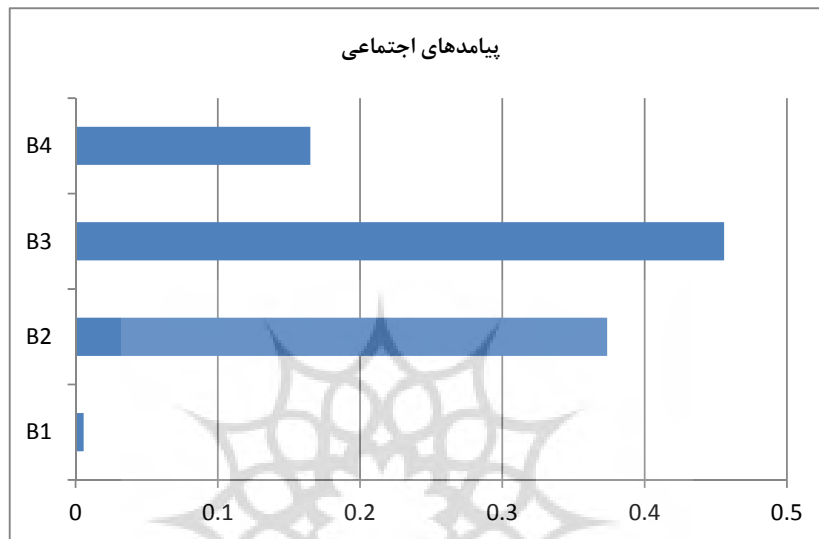
شکل شماره (۳). اولویت‌بندی پیامدهای اقتصادی.

شکل شماره (۳) نشان‌دهنده وزن زیرمعیارها با توجه به معیار پیامدهای اقتصادی است. بر اساس نتایج به دست آمده از مدل AHP فازی، طبق شکل که نشان‌دهنده نتایج مقایسات زوجی است، از میان چهار مؤلفه A1: کاهش قاچاق کالا و سوخت؛ A2: افزایش فعالیت‌های تولیدی و خدماتی در منطقه؛ A3: افزایش فعالیت بازارچه‌های مرزی شهرستان و A4: افزایش انگیزه سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی شهرستان را نشان می‌دهند. مؤلفه کاهش قاچاق کالا و سوخت با وزن (۰/۴۶) بیشترین ضریب

اهمیت و افزایش فعالیت‌های تولیدی و خدماتی در شهرستان با وزن (۰/۰۵۱) کمترین ضریب اهمیت را دارند. این نتایج گویای این موضوع است که بیشترین تأثیر اجرای این طرح در حوزه اقتصادی بر کاهش قاچاق کالا و سوخت و افزایش نسبی فعالیت‌های بازارچه مرزی بوده و نتوانسته تأثیر چندانی بر سرمایه‌گذاری و افزایش فعالیت‌های تولیدی داشته باشد. شهرستان سراوان به دلیل انزوای جغرافیایی و بن‌بست بودن آن نتوانسته است جذابیتی برای سرمایه‌گذاران بومی و غیربومی داشته باشد. با توجه به شرایط شهرستان و رونق مناطق هم‌جوار، سرمایه‌های مادی و انسانی شهرستان برای به‌دست آوردن سود و امکانات رفاهی بیشتر به آن مناطق مهاجرت کرده‌اند و این خود باعث تشدید عدم توسعه‌یافتگی شهرستان شده است. از دیگر مشکلات این شهرستان و عدم استفاده از مرز به‌عنوان یک پتانسیل مؤثر در راستای رشد و توسعه شهرستان، نبود شهرهای بزرگ در آن سوی مرز و همچنین فاصله بسیار زیاد مراکز و مناطق جمعیتی با مرز سراوان در کشور پاکستان بوده و این امر باعث عدم رونق شهرستان در زمینه فعالیت بازارچه‌های مرزی، تولید و صنایع شده است. شهرستان سراوان علی‌رغم دارا بودن دو بازارچه مرزی فعال و دارا بودن (۳۸۴) کیلومتر مرز مشترک با کشور پاکستان دارای گمرک و پایانه رسمی نمی‌باشد.

تعیین اولویت زیرمعیارهای پیامدهای اجتماعی

شکل شماره (۴) نشان‌دهنده نتایج مقایسه زوجی زیرمعیارهای پژوهش در ارتباط با پیامدهای اجتماعی است.

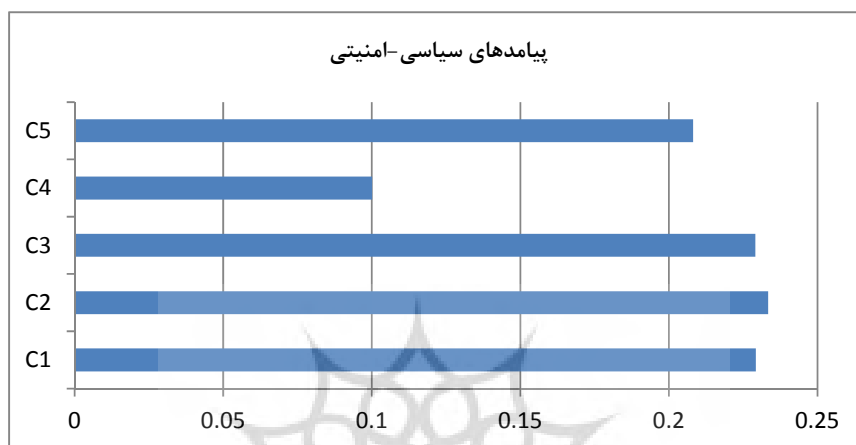

شکل شماره (۴). اولویت‌بندی پیامدهای اجتماعی.

بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از مدل، از میان (۴) مؤلفه در زیرمجموعه پیامدهای اجتماعی که عبارت‌اند از: B1: افزایش بزهکاری (دزدی، شرارت و غیره) در شهرستان؛ B2: افزایش نارضایتی مردم در خصوص بدتر شدن وضعیت معیشتی آن‌ها؛ B3: تشدید بیکاری و مهاجرت شهروندان و B4: از بین رفتن ارتباطات و پیوندهای اجتماعی بین ساکنان بومی دو سوی مرز را نشان می‌دهند. در نهایت مؤلفه تشدید بیکاری و مهاجرت شهروندان با وزن (۰/۴۵) بیشترین ضریب اهمیت و افزایش بزهکاری (دزدی، شرارت و غیره) در شهرستان با وزن (۰/۰۰۵) کمترین ضریب را به‌دست آوردند. نتایج مقایسه زیرمعیارهای حوزه پیامدهای اجتماعی نشان می‌دهد که مهم‌ترین تأثیر اجرای طرح مذکور در شهرستان، افزایش بیکاری و مهاجرت مرزنشینان بوده و با توجه به ساختار اقتصادی شهرستان اجرای این طرح باعث وخیم‌تر شدن وضعیت معیشتی مردم و افزایش نارضایتی آن‌ها شده است. اقتصاد شهرستان با توجه به نبود واحدهای صنعتی و

ضعف بخش کشاورزی به دلیل کم‌آبی و خشک‌سالی‌های طولانی‌مدت در دو دهه اخیر، وابسته به تجارت مرزی بوده است به‌گونه‌ای که باز یا بسته بودن مرز شهرستان تأثیر مستقیمی بر زندگی ساکنان این شهرستان مرزی دارد. اکثر فعالیت‌های بخش خدمات (کسبه بازار، املاک و مستغلات، ساخت‌وساز و غیره) شهرستان وابسته به فعالیت‌های مرزی است و رونق فعالیت‌های مرزی، باعث رونق اقتصاد شهرستان در بخش‌های مختلف و وابسته خواهد شد. به دلیل وابستگی موجود، در اکثر موارد با بسته شدن مرزهای شهرستان، بسیاری از افراد شاغل در بخش‌های وابسته به فعالیت‌های مرزی و همچنین کسانی که در بخش مبادلات غیررسمی مرز مشارکت داشته‌اند، بیکار شده و بر اساس آمار اعلامی از سوی نهادهای استانی و شهرستانی نرخ بیکاری در این شهرستان مرزی در سالیان اخیر به بالای (۵۰) درصد رسیده است. متأسفانه به دلیل عدم تمرکز سرمایه در شهرستان و همچنین سودآور نبودن خیلی از فعالیت‌های تولیدی، بخش صنعت نتوانسته است در این منطقه مرزی به شکل مناسبی رشد و موجبات جذب افراد را فراهم و ایجاد اشتغال کند. گفتنی است با توجه به مشکلات ایجادشده، شاهد توقف تولید و تعطیلی اندک بنگاه‌های تولیدی شهرستان که در سالیان گذشته با هدف کسب سود از طریق مبادلات غیررسمی مرزی ایجادشده بودند، نیز هستیم. وجود نرخ بیکاری بالا به‌عنوان یک معضل اساسی، دارای اثرات اقتصادی و اجتماعی زیادی در شهرستان بوده که از مهم‌ترین آن‌ها اشتغال جوانان به شغل‌های کاذب و مهاجرت روستاییان به مناطق شهری شده است.

شکل شماره (۵) نشان‌دهنده نتایج مقایسه زوجی زیرمعیارهای پژوهش در ارتباط با پیامدهای سیاسی-امنیتی است.

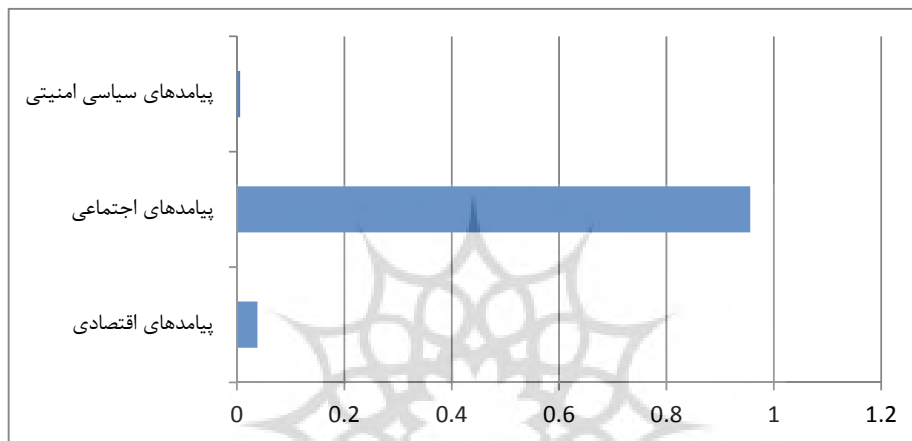

شکل شماره (۵). اولویت‌بندی پیامدهای سیاسی-امنیتی.

همان‌گونه که نتایج شکل (۵) نشان می‌دهد از میان پیامدهای سیاسی-امنیتی، C1: کاهش ناامنی و افزایش ضریب امنیت منطقه؛ C2: افزایش اعمال حاکمیت و کنترل بهتر مرزها توسط دولت؛ C3: کاهش رفت‌وآمد و عبور غیرقانونی افراد از مرزها؛ C4: کاهش هزینه‌های دولت در خصوص حفاظت از مرز (ایجاد پاسگاه جدید، برجک، نیروی انسانی و غیره) و C5: کاهش ورود و ترانزیت مواد مخدر به کشور را نشان می‌دهند. افزایش اعمال حاکمیت و کنترل بهتر مرزها توسط دولت با وزن (۰/۲۳) دارای بالاترین ضریب اهمیت و کاهش هزینه‌های دولت در خصوص حفاظت از مرز (ایجاد پاسگاه جدید، برجک، نیروی انسانی و غیره) با وزن (۰/۱۰) دارای کمترین ضریب اهمیت از میان پیامدهای سیاسی-امنیتی بوده‌اند. بررسی پیامدهای اجرای طرح انسداد مرزها در حوزه سیاسی و امنیتی نشان‌دهنده افزایش و بهبود نسبی کنترل مرزها و همچنین باعث کاهش نسبی در عبور و مرور غیرقانونی از مرزهای شهرستان، شده است.

تعیین ضریب اهمیت معیارهای نسبت به هدف

پس از تعیین ضریب اهمیت هر یک از زیرمعیارها نسبت به معیارها، باید وزن و اهمیت هر یک از معیارهای مسئله نیز نسبت به هدف مشخص شود. برای تعیین ضریب اهمیت معیارها نسبت به هدف، معیارها دوبره‌دو با یکدیگر مقایسه شده و درجه اهمیت هر یک از آنها نسبت به دیگری مشخص می‌شود.

شکل شماره (۶). اولویت‌بندی پیامدهای طرح انسداد مرز در شهرستان سراوان.

در این پژوهش، مقایسه معیارهای اصلی مسئله نشان می‌دهد که از میان معیارهای تعیین‌شده، پیامدهای اجتماعی با وزن (۰/۹۵) بیشترین امتیاز و در نتیجه بیشترین تأثیر را به‌عنوان پیامد طرح انسداد مرز در شهرستان دارد. معیارهای پیامدهای اقتصادی و پیامدهای سیاسی-امنیتی به ترتیب در رده‌های بعدی قرار دارند. بر اساس این نتایج، از میان معیارهای بررسی‌شده، معیار پیامدهای اجتماعی بیشترین و معیار پیامدهای سیاسی-امنیتی کمترین اهمیت را داشته‌اند. با عنایت به اینکه اقتصاد این شهرستان مرزی، وابسته به مرز و فعالیت‌های مرزی است؛ بی‌گمان انسداد مرزهای شهرستان دارای اثرات اجتماعی فراوانی بوده است و لزوماً بیشترین تأثیر را بر معیشت و اشتغال آنها گذاشته است.

تأمین نیازهای اقتصادی و اجتماعی با امنیت رابطه متقابل دارد؛ امروزه تأثیر فزاینده توسعه و امنیت، مورد توجه اندیشمندان و صاحب‌نظران قرار گرفته است؛ به‌گونه‌ای که مفاهیم درجه ناامنی، عقب‌ماندگی، توسعه و امنیت را توأمان در نظر می‌گیرند (ربیعی، ۱۳۸۳: ۲۳۹). امنیت و مدیریت مرزها از دغدغه‌های اصلی هر حکومتی است و نشان‌دهنده کنترل و قدرت حکومت‌ها بر حدود و ثغور مرزی آنها است. هر کشوری از روش‌های مختلفی برای کنترل مرزهای خود استفاده می‌کند. کنترل و انسداد مرزها پیامدهای زیادی دارد و لازم است مورد توجه تحلیلگران حوزه‌های مختلف قرار گیرد. این پژوهش با هدف بررسی و اولویت‌بندی پیامدهای انسداد مرزها در شهرستان سراوان از شهرستان‌های محروم استان سیستان و بلوچستان انجام گرفته است. اجرای طرح انسداد مرزهای جنوب‌شرق کشور، با هدف مبارزه با گروهک‌های تروریستی، توقف ترانزیت مواد مخدر، کنترل عبور و مرورهای غیرقانونی، کاهش قاچاق کالا و سوخت و غیره انجام گرفته است. با گذشت چندین سال از اجرای این طرح، حال فرصت مناسبی است تا به ارزیابی پیامدهای آن پرداخته شود. شهرستان سراوان منطقه‌ای وسیع با مرزهای طولانی است. این شهرستان از شهرستان‌های مرزی استان بوده و از انزوای جغرافیایی رنج می‌برد. اقتصاد ضعیف شهرستان موجب وابستگی معیشت مردم به فعالیت‌های مرزی شده است. خشک‌سالی‌های دو دهه اخیر در منطقه، فعالیت‌های کشاورزی و دامداری را راکد و شهرستان را به‌طور جدی با بحران بی‌آبی مواجه ساخته است. نتایج این پژوهش مشخص کرد در زمینه پیامدهای اقتصادی به ترتیب اولویت اجرای طرح انسداد مرزها به‌طور نسبی موجب کاهش قاچاق کالا و سوخت، افزایش فعالیت بازارچه‌های مرزی شهرستان، افزایش انگیزه سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی شهرستان و افزایش فعالیت‌های تولیدی در شهرستان شده است. در زمینه پیامدهای اجتماعی، نتایج پژوهش گویای این موضوع است که به ترتیب اولویت پیامدهای عمده این طرح تشدید بیکاری و مهاجرت شهروندان، افزایش ناراضی‌مندی مردم در خصوص بدتر شدن وضعیت معیشتی آنها، از بین رفتن ارتباطات و پیوندهای اجتماعی بین ساکنان بومی دو سوی مرز و افزایش بزهکاری (دزدی، شرارت و غیره) در شهرستان بوده است. در زمینه پیامدهای سیاسی-امنیتی نیز نتایج پژوهش نشان داد

که به ترتیب اولویت بالاترین اثر این طرح، افزایش اعمال حاکمیت و کنترل بهتر مرزها توسط دولت بوده و کاهش رفت‌وآمد و عبور غیرقانونی از مرزها، کاهش ناامنی و افزایش ضریب امنیت منطقه، کاهش ورود و ترانزیت موادمخدر به کشور و کاهش هزینه‌های دولت در خصوص حفاظت از مرز (ایجاد پاسگاه جدید، برجک، نیروی انسانی و غیره) سایر پیامدهای سیاسی-امنیتی آن بوده‌اند. در نهایت از نظر کارشناسان، نتایج این پژوهش نشان داد از بین پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی-امنیتی، عمده‌ترین پیامد اجرای این طرح در شهرستان، پیامدهای اجتماعی هستند. با بررسی این نتایج می‌توان به این نتیجه رسید که اجرای طرح انسداد مرزها در این شهرستان مرزی علی‌رغم بهبود نسبی وضعیت امنیتی منطقه در خصوص کاهش فعالیت گروهک‌های تروریستی، نتوانسته تأثیر زیادی بر سایر مؤلفه‌های موردنظر داشته باشد و شاهد عدم کاهش ترانزیت موادمخدر، عبور و مرور غیرقانونی اتباع بیگانه، قاچاق کالا و سوخت و غیره هستیم و مهم‌ترین تأثیر اجرای این طرح، کاهش فعالیت‌های اقتصادی وابسته به مرز و بدتر شدن وضعیت معیشتی مرزنشینان بوده که این امر باعث ایجاد نارضایتی عمده در سطح شهرستان شده است. نتایج پژوهش همچنین نشان داد، انسداد مرزهای این شهرستان در حالی انجام‌گرفته که زیرساخت‌های اقتصادی چندانی برای مرزنشینانی که تنها منبع درآمد آن‌ها از فعالیت‌های مرزی بوده فراهم نشده است و رویکرد نظامی-امنیتی در اجرای طرح انسداد مرزهای این شهرستان عمده‌ترین رویکرد مدیریت مرزی بوده است.

- احمدی‌پور، زهرا؛ حافظ‌نیا، محمدرضا؛ محمدی‌پور، علی (۱۳۸۷). تأثیرات اقتصادی اجتماعی بازگشایی مرزها نمونه موردی بخش باجگیران در مرز ایران و ترکمنستان. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره (۶۵)، ص (۱-۱۸).
- اخباری، محمد؛ نامی، محمدحسین (۱۳۸۸). جغرافیای مرز با تأکید بر مرزهای ایران. تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- بشیری، حسین (۱۳۷۷). بررسی جغرافیایی روستاهای مرزی استان اردبیل به‌منظور توسعه اقتصادی اجتماعی با تأکید بر مسائل سیاسی. (پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد). تهران.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۰). جغرافیای سیاسی ایران. تهران: انتشارات سمت.
- حیدری، محمد؛ انعامی‌علمداری، سهراب؛ فتاحی، فرهاد (۱۳۹۱). ژئوپلیتیک مرز و الگوی مدیریت و کنترل مرزهای شرقی ایران. فصلنامه ژئوپلیتیک، سال (۸)، شماره (۳)، ص (۱۱۸-۱۵۳).
- خطابی، غلامحسین (۱۳۷۴). مرزبانی، چاپ (۱). تهران: معاونت آموزشی.
- دهمرده، معصومه (۱۳۹۵). ناکارآمدی طرح انسداد مرزی در ناحیه شرقی جمهوری اسلامی ایران. اولین همایش ملی توسعه ناحیه ژئوپلیتیک جنوب‌شرق ایران. زاهدان: دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- زرقانی، سیده‌ادی؛ اعظمی، هادی؛ لطفی، امین (۱۳۹۲). بررسی شیوه‌ها و سیاست‌های مدیریت مرزها و نقش آن در امنیت مرز نمونه موردی: مرزهای شرقی ایران (خراسان‌رضوی-افغانستان). مجله جغرافیا و توسعه‌ای ناحیه‌ای، شماره ۲۰، ص (۸۴-۱۰۸).
- زرقانی، سیده‌ادی؛ رضوی‌نژاد، مرتضی (۱۳۹۲). ژئوپلیتیک موادمخدر و تأثیر آن بر امنیت مرز و مناطق مرزی شرقی (نمونه موردی: مرز خراسان‌رضوی با افغانستان). پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، دوره (۱)، شماره (۱)، ص (۱-۲۷). تهران: پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا.
- سرور، رحیم؛ محمدی‌رحیمی، سمیه؛ ویسیان، محمد (۱۳۹۳). بررسی شاخص‌های توسعه در مناطق مرزی در راستای تحقق امنیت پایدار (مورد مطالعه شهرستان‌های مرزی استان آذربایجان غربی). پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، سال ۲ شماره ۷، ص (۲۵-۵۴). تهران: پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا.
- سلطانی، ناصر (۱۳۹۲). پیامدهای طرح انسداد مرز بر کارکرد مرزهای استان آذربایجان غربی. پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، شماره (۱)، دوره (۱)، ص (۵۹-۸۶). تهران: پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا.

در استان سیستان و بلوچستان، از:

<http://npps.ir/articlepreview.aspx?id=21360>.

- عندلیب، علی‌رضا (۱۳۸۰). نظریه پایه و اصول آمایش مرزی. ج.ا. ایران. تهران: دوره عالی جنگ.
- قاسمی، محمد؛ صفی‌پور، محسن (۱۳۹۲). بررسی اقدامات انسدادی مرز استان سیستان و بلوچستان بر امنیت استان از دیدگاه صاحب‌نظران. پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، دوره (۱)، شماره (۴)، ص (۱۰۵-۱۲۸). تهران: پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا.
- لطفی، امین (۱۳۹۰). «بررسی شیوه‌ها و سیاست‌های کنترل مرز مورد مطالعه (خراسان‌رضوی-افغانستان)»، (پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد جغرافیایی سیاسی). مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.
- محمدپور، علی؛ احمدی‌پور، زهرا؛ بدیعی، مرجان (۱۳۸۵). نقش تحول کارکرد مرز بر فضای جغرافیایی بخش باجگیران در مرز ایران و ترکمنستان. مدرس علوم انسانی، دوره (۱۰)، شماره (۴۸)، ص (۱۴۵-۱۷۲).
- میرلطفی، محمودرضا؛ بندانی، میثم؛ نادریان فر، مهدی (۱۳۹۳). تحلیل اثرات اقتصادی-اجتماعی احداث دیوار مرزی بر مناطق روستایی سیستان. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال (۱۴)، شماره (۳۵)، ص (۹۵-۱۱۶).
- ویسی، هادی؛ حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۹۰). تأثیر جهانی‌شدن بر مرزها (بررسی و نقد آرای نفی مرز). برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره (۱۵)، شماره (۲)، ص (۴۱-۵۹).
- Dwivedi, R, L. (1990). Functional of Political Geography. University of Allahabad: Chaltanya Publishing House.
- Glassner, M. & Fahrer, G. (2004). Political Geography. USA: John Wiley and Sons.
- Jones, Ph & Wild, T. (1994). Opening the frontier: Recent Spatial Impacts in the Inner German border Zone, *Regional Studies*, 28(3), 259-273
- Matthew, R & Shamberk, G. (1999). Transnational Threats and National Vulnerabilities, *Strategy*, 3, 245-268.